

Nataliya Vnukova¹

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

Serhii Ostapchuk²

“Institute of Agrarian Economics” National Scientific Centre, Kyiv, Ukraine

Financial Monitoring of the Accounting Services Sector According to International Standards: A New Challenge for the Accountant

Abstract. *The growing risks of financing terrorism in the conditions of martial law necessitates the strengthening of financial monitoring. Accountants, business entities providing accounting services, and their related entities of audit activities are among the specially defined subjects of primary financial monitoring. Determining the level of riskiness of financial transactions is an essential function of an accountant. It, therefore, requires measures to increase the general and special competence of accounting specialists in financial monitoring. The article aims to determine the approaches and directions of regulatory and methodical support of financial monitoring of accountants as specially defined subjects following international standards. The requirements of FATF international standards and the national regulation system of specially defined professions regarding the fulfillment of financial monitoring requirements were analyzed. Special attention is paid to studying the risk-oriented approach in the financial monitoring system. A comparison was made of the results of sectoral risk assessments regarding the use by subjects of primary financial monitoring for money laundering according to the National risk assessments. The dynamics of the number of individual entrepreneurs who provide accounting services and are registered with the State Financial Monitoring Service of Ukraine were evaluated. With the help of the Google Trends search tool, the results of national risk assessments and the level of interest in financial monitoring carried out by accountants in different countries were evaluated. An example of a risk matrix of client-accounting service combinations was presented, which can be developed based on a risk analysis of the experience and activities of an individual accountant. It was noted that the dilemma of the choice of accountants between the interests of the client and the requirements of financial monitoring is related to the professional judgment of accounting specialists and their increased functional responsibility within the limits of current legislation and international standards.*

Keywords: *professional activity, functions of an accountant, accountant’s professional judgment, financial monitoring, accounting service, FATF standards, risk-oriented approach, national risk assessment, professional development of an accountant.*

Suggested Citation

Vnukova, N., Ostapchuk, S. (2023). Financial Monitoring of the Accounting Services Sector According to International Standards: A New Challenge for the Accountant. *Oblik i finansy*, 1(99), 17-25. [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2023-1\(99\)-17-25](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2023-1(99)-17-25)

¹ Nataliya Vnukova, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine.

ORCID 0000-0002-1354-4838

E-mail: ufp2007@meta.ua (Corresponding author)

² Serhii Ostapchuk, “Institute of Agrarian Economics” National Scientific Centre, Kyiv, Ukraine.

ORCID 0000-0002-2342-6376

Фінансовий моніторинг сектору бухгалтерських послуг за міжнародними стандартами: новий виклик для професії бухгалтера

Анотація. Зростання ризиків фінансування тероризму в умовах воєнного стану обумовлює необхідність посилення фінансового моніторингу. До числа спеціально визначених суб'єктів здійснення первинного фінансового моніторингу належать бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку, та їх споріднені суб'єкти аудиторської діяльності. Визначення рівня ризиковості фінансових операцій є важливою функцією бухгалтера, а тому вимагає заходів, спрямованих на підвищення загальної і спеціальної компетентності фахівців з бухгалтерського обліку у сфері фінансового моніторингу. Метою статті є визначення підходів і напрямів нормативно-методичного забезпечення фінансового моніторингу бухгалтерів як спеціально визначених суб'єктів відповідно до міжнародних стандартів. Проаналізовано вимоги міжнародних стандартів FATF та національну систему регулювання спеціально визначеної професії щодо виконання вимог фінансового моніторингу. Особливу увагу приділено дослідженню ризику орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу. Здійснено порівняння результатів секторальних оцінок ризиків щодо використання СПФМ з метою відмивання коштів за Національними оцінками ризиків. Оцінено динаміку кількості фізичних осіб-підприємців, які надають послуги з бухгалтерського обліку, та стоять на обліку в ДСФМУ. За допомогою пошукового інструментарію Google Trends оцінено результати національних оцінок ризиків та рівень зацікавленості фінансовим моніторингом, що здійснюють бухгалтери, в різних країнах світу. Подано приклад матриці ризиків комбінації клієнт-бухгалтерська послуга, яка може бути розроблена на основі аналізу ризиків досвіду і діяльності окремого бухгалтера. Відзначено, що існуюча дилема вибору бухгалтерів між інтересами клієнта та вимогами фінансового моніторингу дотична до питання професійного судження фахівців з бухгалтерського обліку та їх підвищеної функціональної відповідальності в межах чинного законодавства і міжнародних стандартів.

Ключові слова: професійна діяльність, функції бухгалтера, професійне судження бухгалтера, фінансовий моніторинг, бухгалтерська послуга, міжнародні стандарти, ризику-орієнтований підхід, національна оцінка ризиків, підвищення кваліфікації бухгалтера.

Постановка проблеми. Під час воєнного стану зросли ризики фінансування тероризму, що зумовлює актуалізацію розгляду теми фінансового моніторингу. У статті 6 Розділ II Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1] (далі – антилегалізаційний закон) визначені складові системи фінансового моніторингу, серед яких у 7 групі спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу (крім осіб, які надають послуги в рамках трудових правовідносин) подані: бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку та їх споріднені суб'єкти аудиторської діяльності [2].

Вказані суб'єкти застосовують Положення про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання і нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство фінансів України [3]. Суб'єкти господарювання (фізичні особи – підприємці), що надають послуги з бухгалтерського обліку, забезпечують виявлення фінансових операцій між замовником аудиторської або бухгалтерської послуги і його контрагентами та проводять їх реєстрацію і повідомляють Держфінмоніторинг (ДСФМУ), якщо у

суб'єкта виникають підозри, які ґрунтуються на ознаках, визначених статтею 16 Закону. Наявність таких ознак свідчить про ризиковий характер діяльності з надання послуг бухгалтерського обліку, тому рівень компетентності осіб, які надають такі послуги, повинен бути високий для виконання наданих ним повноважень. Таким чином, визначення рівня цієї ризиковості фінансових операцій є важливою функцією бухгалтера, а тому вимагає заходів, спрямованих на підвищення загальної і спеціальної компетентності фахівців з бухгалтерського обліку у сфері фінансового моніторингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прийняття антилегалізаційного закону має великий вплив на діяльність бухгалтерів та аудиторів, покладаючи на них функцію контролю за фінансовими операціями своїх клієнтів, віднесення зазначених операцій до підозрілих та відповідальність за ненадання такої інформації Держфінмоніторингу. Бухгалтери та аудитори опиняються у складній дилемі: забезпечення інтересів клієнтів, з одного боку, і вимоги законодавства та суб'єктів державного фінансового моніторингу з іншого боку щодо повідомлення про підозрілі операції [4, с. 36]. Ця ситуація безпосередньо

пов'язана із дотриманням норм та принципів професійної етики бухгалтера, аудитора. За ненадання такої інформації настає відповідальність, отже, бухгалтер повинен продемонструвати високий рівень компетентності, діючи в межах чинного законодавства.

Аналізуючи нормативно-правову базу та теоретичні питання фінансового моніторингу, М. Лучко зазначає, що для досягнення мети фінансового моніторингу в контексті бухгалтерської та аудиторської практик в Україні потрібно враховувати не тільки вимоги законодавства, а також можливість існування конфлікту інтересів бухгалтерів та аудиторів і замовників їх послуг [5]. На існування конфлікту інтересів бухгалтера щодо повідомлень до Держфінмоніторингу звертає увагу і З.І. Тенюх [6].

Юристи А. Кисельов та А. Оленич [7] наводять низький статистичний рівень повідомлень від всіх спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу (534 за 2020 рік), до яких належать і бухгалтери відносно банків (4,6 мільйона повідомлень). На їх думку, така диспропорція може свідчити про те, що або вся сумнівна діяльність ведеться виключно через банки, або вимоги до спеціально визначених суб'єктів не виконуються.

Таким чином, особливості регулювання діяльності бухгалтерів в аспекті виконання вимог фінансового моніторингу потребують більш глибокого аналізу.

Метою статті є визначення підходів і напрямів нормативно-методичного забезпечення фінансового моніторингу бухгалтерів як спеціально визначених суб'єктів відповідно до міжнародних стандартів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до міжнародних стандартів FATF¹ [8], оновлених у березні 2022 року, існує окрема група суб'єктів – визначені нефінансові установи та професії (далі – ВНУП), до яких належать бухгалтери і аудитори.

ВНУП відіграють ключову роль у захисті фінансових систем та економіки від ризиків відмивання коштів (далі – ВК) та фінансування тероризму (далі – ФТ). Вони розглядають величезну кількість потоків інформації та діють від імені своїх клієнтів у багатьох угодах, зокрема, бухгалтер або аудитор, який надає професійні послуги з підготовки та упорядкування фінансових даних для групи компаній, займаючись різними бухгалтерськими діями [9].

Щодо Рекомендації № 23 вищезгаданих міжнародних стандартів, країнам рекомендується розширити дію вимог для направлення повідомлень щодо фінансового моніторингу на професійну діяльність бухгалтерів, включаючи аудит.

¹ Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей (FATF) (англ. *Financial Action Task Force on Money Laundering*, фр. *Groupe d'action financière; GAFI*) – міжурядовий орган, метою роботи якого є розвиток і впровадження на міжнародному рівні заходів і стандартів з боротьби щодо відмивання грошей.

Щоб дотримуватися Рекомендацій № 22 і 23, країнам не потрібно видавати закони або застосовувати примусові засоби, які стосуються виключно бухгалтерів та інших визначених нефінансових установ та професій, якщо ці установи або професії включені до законів або обов'язкових до виконання актів, що охоплюють основні види діяльності. У Пояснювальній записці до Рекомендації № 23 (ВНУП – інші заходи) сказано, що бухгалтери, які діють як незалежні експерти, не зобов'язані повідомляти про підозрілі операції, якщо відповідна інформація отримана за обставин, коли така інформація підлягає професійній таємниці або має статус професійного привілею. Країни можуть дозволити бухгалтерам направляти повідомлення про підозрілі операції у відповідні саморегульвні організації, за умов наявності відповідних форм співробітництва між цими організаціями та підрозділом фінансової розвідки. Якщо бухгалтери, які діють як незалежні експерти з правових питань, прагнуть відмовити клієнта від провадження незаконної діяльності, то це не є розголошенням інформації.

Такий підхід, описаний у міжнародних стандартах, забезпечує усунення можливого протиріччя щодо повідомлень, правового захисту та етики бухгалтерів. В Україні поки що не визначена роль саморегульвних організацій бухгалтерів, тому цей механізм може застосовуватися у майбутньому.

З точки зору законодавства, ЄС прийняв кілька директив щодо бухгалтерського обліку та встановив вимоги до аудиту для забезпечення того, що у звітності компаній буде відображена справжня і точна інформація. Положення Директиви ЄС 2015/849 Європейського Парламенту і Ради щодо запобігання відмиванню грошей та боротьби з тероризмом [10] (стаття 2) застосовуються до аудиторів, зовнішніх бухгалтерів, податкових консультантів, нотаріусів та інших незалежних правників, які входять до спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу (далі – СПФМ). Для забезпечення етичних норм діяльності ВНУП держави-члени не повинні застосовувати ці вимоги до зовнішніх бухгалтерів або податкових консультантів, виключно якщо зазначені особи виконують завдання щодо захисту або представлення інтересів зазначеного клієнта у судовому провадженні або стосовно нього, включаючи надання порад щодо ініціювання або уникнення такого провадження.

Стратегічним напрямом міжнародного регулювання у сфері фінансового моніторингу є запровадження ризик-орієнтованого підходу [11]. Суб'єкти аудиторської діяльності та бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку за положенням Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочин шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1] є спеціально визначеними суб'єктами, тому за

Рекомендацією № 22(d) стандартів FATF для цієї групи суб'єктів країнам рекомендується розширити дію вимоги щодо запровадження ризик-орієнтованого підходу до професійної діяльності бухгалтерів, включаючи аудит [12]. За Національною оцінкою ризиків (2019) визначається ризик використання бухгалтерських послуг (п. 3.1.9), які надають фізичні особи – підприємці (за винятком осіб, що надають послуги у рамках трудових правовідносин), яким Міністерство фінансів забезпечує надання методологічної, методичної та іншої допомоги.

У Звітах про проведення Національної оцінки ризиків зазначається, що за період з 2016 по 2018 роки жодної інформації про підозрілі фінансові операції зазначеною категорією СПФМ до Держфінмоніторингу не надходило. При цьому, враховуючи незначний обсяг частки ФОП у вказаний період, які надають послуги з бухгалтерського обліку в секторі бухгалтерських послуг, загроза їх використання з метою відмивання коштів є невисокою. Також встановлено, що ризик використання ФОП, які надають послуги з бухгалтерського обліку з метою відмивання коштів оцінено як низький, з метою фінансування тероризму також оцінено як низький. В той же час ризик відмивання коштів в Україні шляхом використання аудиторських послуг оцінено як середній, а ризик фінансування тероризму – як низький [13].

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [14] визначено нормативно-правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні. Бухгалтери забезпечують клієнтам підготовку фінансових та нефінансових даних для оцінки ефективності, включаючи соціальний вплив їх економічної діяльності. Певним чином вони допомагають управляти ризиками і контролювати їх, а також забезпечують здійснення перевірок та підтримання балансу у сфері належного управління, етики і сталого розвитку. Бухгалтери також беруть участь в оприлюдненні результатів таких оцінок, щоб зацікавлені сторони могли ґрунтувати свої рішення на результатах діяльності компаній клієнтів. Злочинці можуть використовувати або вимагати надання послуг бухгалтерів, хоча і з помірним рівнем участі самих спеціалістів, з метою:

- зловживання обліковими записами клієнтів;
- купівлі нерухомого майна;

- заснування довірчих фондів та компаній або управління довірчими фондами та компаніями;
- ведення певних судових проваджень;
- заснування благодійних організацій та управління ними;

– виставлення рахунків-фактур на надмірні чи недостатні суми або підроблених декларацій на импорт/експорт товарів;

- надання допомоги з питань оподаткування.

Бухгалтери можуть залучатися до схем відмивання коштів, допомагаючи створювати «непрозорі структури», визначені як бізнес-структури, де справжня особа власника(-ів) юридичних осіб та правових утворень приховується за допомогою, наприклад, номінальних директорів. Професійна діяльність бухгалтерів є досить складною і багатогранною, та характеризується тривалими діловими відносинами, що підвищують їх здатність виявляти нестандартні угоди або поведінку. У разі звернення за конкретною порадою щодо нерегулярної або разової операції, бухгалтер може виконати своє завдання, повноцінно не розуміючи фінансовий стан свого клієнта [15]. Це впливає на рівень звітування ними про підозрілі операції, який все ще досить низький. Інколи робота бухгалтерів може включати елемент розслідування та аудиту, який може стати корисною інформацією для можливих звітів про підозрілі операції. Разом з тим ризик використання бухгалтерів, суб'єктів господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку з метою відмивання коштів у 2022 році було оцінено як низький; з метою фінансування тероризму – також як низький [15].

Задля вирішення дилеми між вимогами фінансового моніторингу та інтересами клієнта FATF випустив спеціальний посібник-керівництво для бухгалтерів, чи тих, хто надає бухгалтерські послуги [16]. В ньому наголошується, що обов'язком вищого керівництва бухгалтерів є виховання та просування культури відповідності міжнародним стандартам як основної цінності бізнесу. Вони повинні переконатися, що бухгалтери зобов'язані керувати ризиками ВК/ФТ при встановленні або підтриманні ділових відносин з клієнтом.

У табл. 1 наведено динаміку кількості фізичних осіб-підприємців, які надають послуги з бухгалтерського обліку, та стоять на обліку в ДСФМУ.

Таблиця 1. Кількість облікованих у ДСФМУ СПФМ – фізичних осіб – підприємців, які надають послуги з бухгалтерського обліку

Показник	Значення показника по роках									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	1 півріччя 2019	2019	2020	2021
Кількість облікованих у ДСФМУ СПФМ – фізичних осіб – підприємців, які надають послуги з бухгалтерського обліку	10	10	11	12	14	14	15	18	418	665

Джерело: складено авторами за даними [13, 15].

Як видно з табл. 1, до 2020 року показник облікованих СПФМ – фізичних осіб – підприємців, які надають послуги з бухгалтерського обліку був досить низьким, після прийняття у 2019 році антилегалізаційного закону [1] відбулось суттєве зростання відповідального ставлення бухгалтерів до виконання вимог цього закону. У 2021 році спостерігається стрімке збільшення кількості суб'єктів сектору бухгалтерських послуг, які стали на

облік у ДСФМУ. Кількість суб'єктів господарської діяльності, зареєстрованих у 2021 році із КВЕД 69.20, складає більше 10 тисяч осіб [13], отже, ще є значні резерви для покращення облікової політики цієї групи ВНУП.

У табл. 2 здійснено порівняння рівня ризику відмивання коштів у Національних оцінках ризику 2019 та 2022 року у сфері бухгалтерських послуг.

Таблиця 2. Зведені результати секторальних оцінок ризиків щодо використання СПФМ з метою відмивання коштів за Національними оцінками ризиків

Показник	Національна оцінка ризиків, 2019 [13]	Національна оцінка ризиків, 2022 [15]
	у секторі бухгалтерських послуг, які надають фізичні особи – підприємці / загальна оцінка сектору СПФМ	
Рівень ймовірності настання ризику	1/2	1/2
Рівень наслідків прояву ризику	2/2	2/2
Загальний рівень ризику	1/4	2/4
Рівень ефективності пом'якшувальних заходів	2/2	2/2
Рівень чистого ризику	2/4	2/4

Джерело: складено авторами за даними [13, 15].

Рівень ймовірності настання ризику відмивання коштів у секторі бухгалтерських послуг є найнижчим, і не змінився. Загальний рівень ризику підвищився до 2, всі інші параметри не змінилися. Щодо загальної оцінки сектору СПФМ, то його рівень ризику за всіма параметрами теж не зазнав змін. Рівень ризику послуг аудиторів у 2022 році знизився і його оцінено як низький, що є позитивним.

Світовий досвід проведення національних оцінок ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму показав, що спеціально визначені професії, серед яких і бухгалтери, останнім часом знаходяться у зоні посиленої уваги у різних країнах. Перелік країн для аналізу вибраний відповідно до даних щодо проведення національних оцінок ризику в цих країнах і наведених у звітах відповідності міжнародним стандартам [17]. Враховуючи, що тема фінансового моніторингу нефінансових установ та професій (ВНУП) тільки набуває посиленої уваги за міжнародними стандартами FATF, пропонується паралельно оцінити в цих країнах рівень зацікавленості темами фінансового моніторингу і бухгалтерії з використанням інструментів Google за останній рік (станом на 15.03.2023) у балах. Скористаємося пошуковим інструментарієм Google Trends [18], який дає можливість оцінити рівень зацікавленості або популярності певної теми або тем у порівнянні за будь-якою країною світу, що може мати для цілей цього дослідження аналітичне значення в аспекті розробки напрямів розвитку фінансового моніторингу спеціально визначених суб'єктів за міжнародними стандартами.

У табл. 3 подано деякі приклади оцінки ризиків або вдосконалення регулювання фінансового

моніторингу надання послуг бухгалтерського обліку в різних країнах світу за результатами національних оцінок ризиків (далі – НОР).

Як видно з табл. 3, існує досить висока варіабельність зацікавленості темами фінансового моніторингу і сферою бухгалтерії у різних країнах світу. Слід відзначити, що тема фінансового моніторингу менш актуальна за рівнем запитів від зацікавленості та рівня пошукової активності надання бухгалтерських послуг. Це свідчить про те, що фінансовий моніторинг нефінансових установ і професій знаходиться на початковому етапі розвитку, хоча суттєво актуалізувався останнім часом. З наведених даних Канада є країною, де ці дві теми у розподілі запитів переплетені та є високими відносно всіх інших країн. Це може бути пов'язано з тим, що за результатами НОР бухгалтери в цій країні знаходяться у зоні середньої вразливості (табл. 3), пов'язаної із ВК/ФТ, отже, потребують певних заходів для зниження цього ризику.

В деяких країнах (Андорра, Швейцарія, Мексика, Словенія та ін.) тема фінансового моніторингу взагалі не цікавить користувачів Google або знаходиться на дуже низькому рівні, хоча вона відповідно до міжнародних стандартів має всеохоплюючий характер. За даними НОР, у цих країнах зовнішні бухгалтерські послуги посилюють ризик, наприклад, операцій з цінними паперами (Швейцарія), а в Словенії та Мексиці вони недостатньо оцінені як сектор фінансового моніторингу. Таким чином, навіть невеликий перелік розглянутих країн свідчить про те, що сектор бухгалтерських послуг поки що не став суттєвим у системі фінансового моніторингу, але увага до нього зростає.

Таблиця 3. Результати НОР та рівень зацікавленості фінансовим моніторингом щодо бухгалтерів в різних країнах

Країна	Відомості аналізу НОР за світовим досвідом щодо бухгалтерів [17]	Співвідношення зацікавленості темою фінансового моніторингу / професією бухгалтера: вимір Google Trends [18]
Андорра	Проведено аналіз ризиків ВК/ФТ для нефінансових професій бізнесу, зокрема, юристи, нотаріуси, економісти, зовнішні бухгалтери, аудиторі, податкові консультанти і складено карту ризиків	Статистично не значимо
Ізраїль	Виявлено ризики ВК щодо постачальників бізнес послуг таких як юристи і бухгалтери	1/26
Велика Британія	Особлива увага секторальній оцінці ризиків, а саме: ризикам ВК/ФТ бухгалтерських послуг	1/66
Канада	Бухгалтери у зоні середньої вразливості, пов'язаної із ВК/ФТ	7/42
Кіпр	Банківський сектор має найбільшу потенційну загрозу для ВК, за ним слідують постачальники послуг із реєстрації та управління трастами і юристи та бухгалтери, що представляють середньо-високу загрозу ВК, оскільки цей сектор звертається переважно до міжнародної клієнтури	0/6
Мексика	Пропонується додатково переглянути аналіз вразливості деяких секторів ВНУП, таких як нотаріуси, юристи та бухгалтери	0/4
Словенія	Встановлено, що НОР не охоплює належним чином зацікавлені сторони в тих областях, де існують прогалини в існуючій наглядовій діяльності, в основному щодо послуг податкових консультантів і бухгалтерів	0/3
Швейцарія	Незалежні торговці цінними паперами вразливі до ризику ВК. Він вищий у випадку, коли дилери пропонують послуги з управління активами та бухгалтерського обліку	0/6

Джерело: авторська розробка із використанням [17, 18].

Зазначимо, що при проведенні НОР здебільшого має складатися карта ризиків, як це прийнято, наприклад, в Андоррі.

Оцінка ризиків ВК/ФТ є пріоритетом для застосування ризик-орієнтованого підходу (далі – РОП), тому у документах FATF наводяться приклади факторів ризику за різними категоріями ризику відповідно до характеру, розміру і складності бізнесу. Найбільш часто використовуються такі критерії ризику: ризик країни або географічний ризик, клієнтський ризик, ризик, пов'язаний з послугою /

операцією. У табл. 4 подано приклад (фрагмент) щодо керівництва із застосування РОП для ВНУП [9] матриці ризиків і комбінацій клієнт-послуга, які можуть бути розроблені на основі аналізу ризиків для сектору бухгалтерських послуг. Варто зазначити, що матриця ризиків може відрізнитися у кожного окремого суб'єкта первинного фінансового моніторингу на ринку бухгалтерських послуг, але для її побудови обов'язково мають враховуватися результати НОР.

Таблиця 4. Приклад матриці ризиків комбінацій клієнт-бухгалтерська послуга, яка може бути розроблена на основі аналізу ризиків із досвіду і діяльності окремого бухгалтера

Клієнт	Ризик бухгалтерської послуги
Національний публічний діяч	Не застосовується
Іноземний публічний діяч	Високий
Орган державної влади	Низький
Політична партія	Середній
Громадська організація	Середній
Власний перелік клієнтів	Самостійно оцінений ризик
Фізична особа, випадковий клієнт	Низький

Джерело: розроблено авторами на основі [9].

При оцінці ризику бухгалтерам слід враховувати всі відповідні фактори ризику, перш ніж визначити рівень загального ризику та відповідний рівень пом'якшення, який необхідно застосовувати. Складність цієї оцінки полягає в тому, що через характер послуг, які надає бухгалтер, автоматизовані системи моніторингу транзакцій, що використовуються фінансовими установами, не є прийнятними для більшості бухгалтерів, але це не означає, що вони не мають використовувати спеціалізовані інформаційні системи, налаштовані на фінансовий моніторинг. Отож, бухгалтерам-професіоналам доцільно:

– намагатися мати повну інформацію про клієнта та розуміти обґрунтованість замовлених послуг та їх характер;

– звертати увагу на «червоні лінії»;

– визначитись, який сценарій буде застосований у певній ситуації;

– скласти список дій на потенційні аналогічні обставини.

В керівництві-посібнику FATF зазначено, що бухгалтери повинні завжди розуміти свої ризики ВК/ФТ і документувати здійснені оцінки, щоб мати можливість продемонструвати свою підозру та проявити належну фахову обачність, використовуючи переконливі професійні судження [16].

Міністерством фінансів України оновлені Критерії ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, затверджені наказом № 465 від 22.12.2022 року, які мають використовувати у своїй діяльності суб'єкти первинного фінансового моніторингу – бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку [19]. СПФМ мають враховувати такі значення критеріїв ризику за типом клієнта, які стосуються бухгалтерського обліку, під час оцінки ризиків з урахуванням РОП (п.12,13,14,19):

п. 12: бухгалтерські дані клієнта фіксують або наявна інформація про клієнта стосовно отримання клієнтом коштів у час або терміни, які є нелогічними для ведення задекларованої господарської діяльності;

п. 13: бухгалтерські дані клієнта фіксують або наявна інформація про клієнта стосовно отримання позик від контрагентів, разом з тим відсутня інформація щодо повернення позик або планів клієнта стосовно їх повернення;

п. 14: у клієнта відсутні необхідні бухгалтерські записи щодо здійсненої господарської діяльності (реалізації продукції, отриманої виручки);

п. 19: бухгалтерські дані клієнта фіксують або наявна інформація про клієнта щодо проведення фінансових операцій (здійснення клієнтом діяльності), що є складними, незвично великими або неприбутковими для його діяльності, або не відповідають фінансовому стану клієнта (або соціальному статусу фізичної особи).

Таким чином, розкриті в даному дослідженні положення підкреслюють важливість ролі бухгалтера у забезпеченні вимог фінансового моніторингу.

Висновки. Суб'єкти господарювання, які надають бухгалтерські послуги, є спеціально визначеними СПФМ відповідно до антилегалізаційного законодавства України та міжнародних стандартів FATF. Зважаючи на військові конфлікти, загрозу терористичних актів, тіньових схем в економіці, у всьому світі посилюється тренд до ширшого залучення цієї категорії професіоналів до системи первинного фінансового моніторингу. Країни постійно оновлюють оцінки ризиків і розробляють механізми для надання відповідної інформації про одержані результати до компетентних органів. Існуюча дилема вибору для бухгалтерів щодо відповідальності перед клієнтом і органами фінансового моніторингу базується на високій компетентності фахівців з бухгалтерського обліку та їх підвищеній відповідальності для виконання вимог міжнародних стандартів з фінансового моніторингу. Зменшити потенційну конфліктність відносин бухгалтера з клієнтом могли б саморегульвні організації, однак, наразі це питання ще не одержало належного обговорення в Україні.

Аналіз ризикової складової розвитку фінансового моніторингу стосовно суб'єктів з надання бухгалтерських послуг в різних країнах показав відмінний рівень процесів регулювання цього напрямку, також суттєву несхожість у ступені зацікавленості розвитком фінансового моніторингу. Потенційно, досвід Канади може бути корисним для вивчення та імплементації в Україні.

Пріоритетним в діяльності СПФМ є застосування ризик орієнтованого підходу. Незважаючи на оцінений в НОР низький ризик ВК/ФТ у сфері надання бухгалтерських послуг, це не зменшує вимог до глибокої оцінки ризиків в цій галузі для забезпечення від застосування заходів впливу за порушення виконання міжнародних стандартів фінансового моніторингу, які стали основою законодавчого регулювання.

4 Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
2. Пукала Р., Внукова Н. Спеціально визначений фінансовий моніторинг аудиторів за міжнародними стандартами. *Сучасний стан та перспектив розвитку обліку, аналізу, аудиту, звітності і оподаткування в умовах євроінтеграції*: тези доповідей II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Ужгород, 16 квітня 2020 р.). Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. С.183–186. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30041/1/Пукала Р.pdf>

3. Положення про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання і нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство фінансів України: Наказ Міністерства фінансів України від 22.12.2015 р. № 1160. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0063-16#Text>
4. Бродська І. І. Проблеми дотримання вимог законодавства про фінансовий моніторинг бухгалтерами та аудиторами. *Облік, аналіз і аудит: виклики інституціональної економіки*: тези доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Облік, аналіз і аудит: виклики інституціональної економіки» (м. Луцьк, 9 жовтня 2021 року). Випуск 8. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2021. С.34-36. URL: [https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021-11/Збірник тез \(9 жовтня 2021 р.\)_0.pdf#page=34](https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021-11/Збірник тез (9 жовтня 2021 р.)_0.pdf#page=34)
5. Лучко М. Фінансовий моніторинг у контексті бухгалтерської та аудиторської практики в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2022. Том 77. № 4. С. 45–52. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/40411>
6. Тенюх З. І. Професія бухгалтера в сучасних умовах: нові вимоги чи обмеження? *Трансформація бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах соціально-економічних викликів*: матеріали Міжнародного кругового столу., 28 травня 2021 р. Том 1. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С.256-259.
7. Кисельов А., Оленич А. Правила фінансового моніторингу у 2021 році. LIGA360. URL: https://biz.ligazakon.net/aktualno/8459_fmmonitoring-2021
8. Міжнародні стандарти щодо боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення рекомендації FATF. Оновлено у березні 2022 року. URL: https://fii.gov.ua/assets/userfiles/200/Міжнародні стандарти/FATF%20Recommendations_UKR_12_12_2022.pdf
9. Керівництво з ризик-орієнтованого підходу для спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Київ, 2020. 208 с. URL: <https://fii.gov.ua/assets/userfiles/books/2020/KerivnyxtxtvtoSPFM.pdf>
10. Директива ЄС 2015/849 Європейського Парламенту і Ради (ЄС) щодо запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму від 20 травня 2015 р. 56 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/es-2015849.pdf>
11. Pukała R., Vnukova N., Achkasova S. Identifying the priority methodology for reinsurer default risk assessment. *Rozprawy ubezpieczeniowe. Konsument na rynku usług finansowych (Journal of Insurance, Financial Markets and Consumer Protection)*. 2018. 28(2/2018). pp. 120-134.
12. Міжнародні стандарти щодо боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення: рекомендації FATF Оновлено в жовтні 2018: Затверджені Пленарним засіданням FATF у лютому 2012 року. Неофіційний переклад здійснено Державною службою фінансового моніторингу України. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2018/20181017/BOOK.pdf
13. Звіти про проведення Національної оцінки ризиків. Держфінмоніторинг, ОБСЕ. 2016, 2019. URL: <https://fii.gov.ua/pages/dijalnist/nacionalni-riziki/nacionalna-oczinka-rizikiv/zvit-pro-provedennya-nacionalnoji-oczinki-rizikiv.html>
14. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
15. Звіт про проведення Національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Держфінмоніторинг. ОБСЕ, 2022. 615 с.
16. Accounting Profession Guidance for A Risk-Based Approach FATF 2019 URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Rba-accounting-profession.html>
17. Світовий досвід проведення національних оцінок ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму. К., 2021. 344 с. URL: <https://fii.gov.ua/assets/userfiles/310/НОР/Документи/2021/Світовий досвід проведення НОР відмивання коштів та фінансування тероризму.pdf>
18. Google Trends – керівництво для користувача. URL: <https://livepage.pro/knowledge-base/google-trends.html>
19. Про затвердження Критеріїв ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення: Наказ Міністерства фінансів України від 28.12.2022 р. № 465. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0258-23#Text>

4 References

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (2019). Pro zapobihannia ta protydiuu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochinnyim shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia: Zakon Ukrainy [On preventing and countering the legalization (laundering) of proceeds of crime, the financing of terrorism, and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction: Law of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
2. Pukala, R., Vnukova, N. (2020). Spetsialno vyznacheniy finansoviy monitorynh audytoriv za mizhnarodnymy standartamy [Specially defined financial monitoring of auditors according to international standards] (pp. 183-186). In *Suchasnyi stan ta perspektyv rozvytku obliku, analizu, audytu, zvitnosti i opodatkuвання v umovakh yevrointehratsii: tezy dopovidei II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii* (Uzhhorod, 16 kvitnia 2020 r.). Uzhhorod: Vydavnytstvo UzhNU «Hoverla». Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30041/1/Пукала Р.pdf>
3. Ministerstvo finansiv Ukrainy. (2015). Polozhennia pro zdiisnennia finansovoho monitorynhu subiektamy pervynnoho finansovoho monitorynhu, derzhavne rehuliuвання i nahliad za diialnistiu yakykh zdiisniuie Ministerstvo finansiv Ukrainy [Regulations on financial monitoring by entities of primary financial monitoring,

- state regulation and supervision of their activities by the Ministry of Finance of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0063-16#Text>
4. Brodska, I. I. (2021). Problemy dotrymanna vymoh zakonodavstva pro finansovyi monitorynh bukhhalteramy ta audytoramy [Problems of compliance with the requirements of the legislation on financial monitoring by accountants and auditors] (pp. 34-36). In *Oblik, analiz i audyt: vyklyky instytutsionalnoi ekonomiky: tezy dopovidei VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Oblik, analiz i audyt: vyklyky instytutsionalnoi ekonomiky»* (m. Lutsk, 9 zhovtnia 2021 roku). Vypusk 8. Lutsk: IVV Lutskoho NTU. Retrieved from [https://lib.intu.edu.ua/sites/default/files/2021-11/3бiрник тез \(9 жовтня 2021 р.\)_0.pdf#page=34](https://lib.intu.edu.ua/sites/default/files/2021-11/3бiрник тез (9 жовтня 2021 р.)_0.pdf#page=34)
 5. Luchko, M. (2022). Finansovyi monitorynh u konteksti bukhhalterskoi ta audytorskoi praktyky v Ukraini [Financial monitoring in the context of accounting and auditing practice in Ukraine]. *Halatskyi ekonomichnyi visnyk*, 77(4), 45–52. Retrieved from <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/40411>
 6. Teniukh, Z. I. (2021). Profesiia bukhhaltera v suchasnykh umovakh: novi vymohty chy obmezhenia? [Accountancy profession in modern conditions: new requirements or limitations?] (pp. 256-259). In *Transformatsiia bukhhalterskoho obliku, analizu ta kontroliu v umovakh sotsialno-ekonomichnykh vyklykiv: materialy Mizhnarodnogo kruhovoho stolu*. (28 travnia 2021 r. Tom 1). Ternopil: ZUNU.
 7. Kyselov, A., Olenych, A. (2021). Pravyla finansovoho monitorynhu u 2021 rotsi [Financial monitoring rules in 2021]. *LIGA360*. Retrieved from https://biz.ligazakon.net/aktualno/8459_fmmonitoring-2021
 8. FATF. (2022) Mizhnarodni standarty shchodo borotby z vidmyvanniam koshtiv, finansuvanniam teroryzmu ta rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia rekomendatsii FATF [International standards for combating money laundering, terrorist financing and the proliferation of weapons of mass destruction]. Retrieved from https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Mizhnarodni_standarty/FATF%20Recommendations_UKR_12_12_2022.pdf
 9. OCSE. (2020). Kerivnytstvo z ryzyk-oriientovanoho pidkhodu dlia spetsialno vyznachenykh subiektiv pervynnoho finansovoho monitorynhu [Guidance on a risk-based approach for specially defined subjects of primary financial monitoring]. Kyiv. Retrieved from <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/books/2020/KerivnytstvoSPFM.pdf>
 10. The European Parliament and the Council. (20 May, 2015). Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/es-2015849.pdf>
 11. Pukała, R., Vnukova, N., Achkasova, S. (2018). Identifying the priority methodology for reinsurer default risk assessment. *Rozprawy ubezpieczeniowe. Konsument na rynku usług finansowych (Journal of Insurance, Financial Markets and Consumer Protection)*, 28(2/2018), 120-134.
 12. FATF. (2018). Mizhnarodni standarty shchodo borotby z vidmyvanniam koshtiv, finansuvanniam teroryzmu ta rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia [International standards for combating money laundering, terrorist financing and the proliferation of weapons of mass destruction] (Translated by Derzhavna sluzhba finansovoho monitorynhu Ukrainy). Retrieved from http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2018/20181017/BOOK.pdf
 13. Derzhfinmonitorynh & OBSE. (2016, 2019). Zvity pro provedennia Natsionalnoi otsinky ryzykiv [Reports on the National Risk Assessment]. Retrieved from <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/nacionalni-riziki/nacionalna-oczinka-rizikiv/zvit-pro-provedennya-naczionalnoji-oczinki-rizikiv.html>
 14. Verkhovna Rada Ukrainy. (1999). Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini: Zakon Ukrainy [On accounting and financial reporting in Ukraine: Law of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
 15. Derzhfinmonitorynh & OBSE. (2022). Zvit pro provedennia Natsionalnoi otsinky ryzykiv u sferi zapobihannia ta protydiei lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, ta finansuvanniu teroryzmu [Report on the National Risk Assessment in the Field of Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Criminal Proceeds and Financing of Terrorism].
 16. FATF. (2019). Accounting Profession Guidance for A Risk-Based Approach. Retrieved from <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Rba-accounting-profession.html>
 17. OCSE. (2021). Svitovyi dosvid provedennia natsionalnykh otsinok ryzykiv vidmyvannia koshtiv ta finansuvannia teroryzmu [Global experience of conducting national risk assessments of money laundering and terrorist financing]. Kyiv. Retrieved from <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/HOP/Документи/2021/Світовий досвід проведення НОР відмивання коштів та фінансування тероризму.pdf>
 18. Andrusenko, A. (2017). Google Trends – kerivnytstvo dlia korystatsvacha [Google Trends – user guide]. Retrieved from <https://livepage.pro/knowledge-base/google-trends.html>
 19. Ministerstvo finansiv Ukrainy. (2022). Pro zatverdzhennia Kryteriiv ryzykiv lehalizatsii (vidmyvannia) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvannia teroryzmu ta finansuvannia rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia [On the approval of the Risk Criteria for the legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, the financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0258-23#Text>